

Myter om indlandsisens onde ånder

Af Lone Madsen

Vi havde lokket to grønlandere ind på indlandsisen. Tre timers rejse, syv kilometer og 500 højdemeter op på Sermeruaq – den store bræ.

Det hed sig ellers, at grønlanderne pr. definition er bange for indlandsisen, fordi der bor onde ånder og overnaturlige væsener herinde.

Men Vittus og Bent Ignatiussen så til vores store forbavselse ikke ud til at være hverken skræmte eller usikre. Tværtimod så de ud til at nyde livet, som de lå der henslængt på slæden, mens det langsomt gik op gennem den dybe sne.

Da vi i spøg spurgte, om de ville med til Kangerlussuaq, smilede de skævt og rystede langsomt på hovedet. Det havde de nu alligevel ikke lyst til.

Men det virkede ikke som det var på grund af angst for spøgelse og overnaturlige væsener, snarere fordi de ikke syntes, at der var meget sjov i at rejse over den store iskappe, hvor der ikke er nogen fangstmuligheder.

Når vi havde forventet, at Vittus og Bent vil være bange for indlandsisen, er det, fordi det er, hvad man går og siger, og det er, hvad man kan læse i moderne

ekspeditionsbøger samt i den mest tilgængelige litteratur om indlandsisens ekspeditions historie.

Norske Erik Morterud, der var på indlandsisen 1991 fortæller, at også hans ekspedition rejste til Grønland med den overbevisning, at grønlanderne er bange for de onde ånder, der lever på indlandsisen: – Da vi ankom til Ammassalik var en del folk med kameraer mødt op for at tage billeder af os »galninge«, som skulle ind på indlandsisen. I tilfælde af at de onde ånder skulle tage os? spurgte vi os selv.

»Krivitokk« på indlandsisen

I bogen »Eventyrlig Isferd 1982«, om en norsk/finsk krydsning af indlandsisen, der har hundeslædefølge et par dage ind på isen, fortæller Kjell Bronken i forbin-

Lone Madsen, 34 år, er uddannet journalist og arbejder med aktiv ferie og friluftsliv, og hun har i over ti år været turløder på vandre- og bræture i Grønland. Lone Madsen har blandt andet skrevet bogen »Turen går til Grønland«.

delse med en omtale af, at de er forsinkede: ... I tillegg hadde våre hjelpesvenner, inuitene, Errinarteq og Gert, ikke lagt den store iver for dagen, når det gjaldt fremdriften, i motsetning til under planleggingen for noen dager siden. Egentlig var de to prima karer, renrasede østgrønlendere som fortsatt bar naturfolkets beste egenskaper i seg. Hele deres opprinnelige kultur er vendt mot havet, og det smale isfrie landet. Isen bakom er ukjent lende, et skremmende onde, som ikke bærer noe godt i sig med sine sterile vidder og farlige sprekkområder. Forfedre som gjennom generasjoner er forsvunnet under ensomme jaktferder, går igjen heroppe som »krivittokk«. Det har været et kort sprang mellom steinalderkultur og det 20. århundredes »siviliserte« verden i dette landet, og under overflaten florerer nok overtroen. Med det i mente bør man vite at ikke alle »krivittokk-er« er like vennligsinnede.

I bogen »Horisonter af Is«, 1981, der handler om indlandsisens utforskning, berettes det, at stort sett alle de tidlige ekspedisjoner oplevede grønlandernes »nedarvede angst« for indlandsisen. Ifølge bogen kan næsten alle disse første ekspedisjoner, hvis mål det var at utforske isen, berette om, hvordan deres lokale hjælpere var utrygge ved at være på isen og gerne ville hjem igen.

Farlige dyr og nordbosjæle

Finder man disse tidlige ekspedisjoners egne støvede beretninger frem, kan man ganske riktig læse:

– At hvalfanger assistent, O. V. Kiel-

sen, Sisimiut, i 1830 fik lyst til at køre en tur op på isen, og at hans grønlandske ledsagere ikke ville deltage i bestigningen af isen. Blot det at være i nærheden af isen fyldte dem med angst. For at advare Kielsen mod at bestige isen alene fortalte de ham, at der var store farlige dyr inde på isen.

– I 1867 oplevede englænderen Edward Whymper, i sit forsøg på at krydse indlandsisen, sine lokale grønlandske ledsagere nedenfor indlandsisen ophidset fortælle, at de havde set sjælene af tre nordboere oppe på isen. Heller ikke de ville med længere.

– På Adolf Nordenskjölds første tur på indlandsisen i 1870 ville de grønlandske ledsagere kun med i to dage, hvorefter de ville vende om, officielt fordi deres fodtøj ikke havde det godt. Af Nordenskjöld og compagni blev det nu tolket, som at det ikke kun var fodtøjet, der var problemet, men også den nedarvede angst for indlandsisen.

– I 1878 havde J. A. D. Jensen en grønlander med på sin indlandsisekspedition, som ikke delte sine landmænds skræk for isen. Grønlanderen blev dog på turen trist og indesluttet og fik først sit gode humør igen, da han atter så kysten, fortæller J. A. D. Jensen.

Bent og Vittus har næppe læst hverken »Eventyrlig Isferd«, »Horisonter af Is«, Nordenskjölds eller J. A. D. Jensens egne ekspeditionsrapporter. Men deres egen historie, overført fra generation til generation gennem fortællinger, den måtte de da kende, og hvis angsten for indlandsisen er nedarvet gennem generationer, må årsagen findes i de gamle sagn og myter.

Den onde broder krydser isen

Vi kastede os derfor over Knud Rasmussens og Hinrich Rinks myter, sagn og eventyr samt andre samlinger af samme slags for at finde løsningen på gåden om indlandsisens særlige mystik.

Vi havde ikke heldet med os. Stødte ikke på en eneste uhyggelig indlandsis-ånd eller skræmmende indlandsisboer. Af og til nævnes indlandsisen, men nærmest sådan i forbifarten.

Kun et par gange får indlandsisen noget, der ligner en betydende plads i de gamle fortællinger: For eksempel i sagnet om den *onde broder*, et sagn fra en tid så langt tilbage, at Grønland endnu ikke var dækket med indlandsis – et par millioner år tilbage. I sagnet drager den *onde broder* sammen med en bror og en søster over til østkysten. Undervejs støder de på en bræ, som de nærer respekt for – fordi den er fuld af sprækker og revner. De kommer helskindet til Østgrønland uden at støde på overnaturlige væsener, som de ifølge sagnet ej heller frygter at møde. De to brødre rejser iøvrigt tilbage igen nogle år efter.

I Aage Bugges »Dansk Læsebog for Grønlandske skolebørn«, 1928, refereres en østgrønlandsk fortælling om en pige, der gik over indlandsisen. Hun flygtede fra sin familie, der var ond mod hende. Heller ikke hun mødte nogen af indlandsisens overnaturlige væsener på sin vej til vestkysten. Der møder hun til gengæld en rensdyrsjæger, med hvem hun lever lykkeligt til sine dages ende.

Fra Sydøstgrønland kendes en historie om nogle grønlandere, der mødte nogle *qallunaatut*, fremmede/hvide mennesker, som de var meget bange for. De

frygtede, at de ville slå dem ihjel, men de fremmede var nu venlige. Nærmest som en parantetisk slutbemærkning får vi at vide, at grønlanderne senere hørte, at de fremmede var gået ind på indlandsisen – uden nogen yderligere kommentar om, hvilken skæbne, der mon ventede dem der.

Den værste beretning om indlandsisen, vi støder på, er sagnet om *manden, der tog ud paa rejser for at lede efter sin søn*. På denne rejse møder han en menneskeædende kæmpe, der bor ved en bræ. Men den sætter ikke specielt meget skræk i livet på os, for dels hører vi ikke, om bræen i det hele taget har forbindelse til indlandsisen, og dels lykkedes det *manden* at slå kæmpen ihjel, da denne vilde spise ham.

Europæisk påbit

En der må vide, hvordan det står til med grønlandernes angst for indlandsisen, er den grønlandske kvinde Karo Thomsen. Hun har nemlig krydset isen. Det skete i 1991 som deltager på en international kvindeekspedition. Karo Thomsen er den første grønlander, der af rent sportslige årsager har deltaget i en krydsning af indlandsisen. Hun frygtede heller ikke at møde overnaturlige væsener på ekspeditionen:

– Hverken som barn eller voksen har jeg kendt til historier om overnaturlige væsener på isen. Da mine omgivelser hørte, at jeg skulle med på ekspeditionen, blev jeg advaret – om bræspalter – men ikke om risikoen for at møde overnaturlige væsener, ånder eller genfærd. Ingen, hverken unge eller gamle, nævnte noget om, at isen var farlig af

den grund. Et par danske journalister var inde på emnet, men jeg tror mest, at det var i sjov. Det er vel nok sådan, at vi grønlændere ved, at man siger, at vi er bange for isen uden, at vi egentlig selv føler det.

– Jeg tror, at historien om, at inuit er bange for indlandsisen, er blevet til, fordi de første europæiske ekspeditioner gerne ville have nogle eksotiske fortællinger fra dette mærkelige fascinerende land med hjem.

– Denne påståede angst for indlandsisen kan skyldes sagnfolket *tornit*, indlandsboerne, som boede inde ved indlandsisen i modsætning til inuit, der plejede at bo ude ved kysten. De, der boede ved kysten frygtede indlandsfolket. Måske er *tornit* stille og roligt »blevet flyttet« op på indlandsisen i takt med, at tiden er gået, og fortællinger er blevet til.

Peter Brandt, en anden moderne grønlandsk eventyrer, er enig med Karo Thomsen. Peter Brandt er i gang med et stort eventyrsprojekt i Grønland, der har ført og vil føre ham op på indlandsisen. Peter Brandt vil rejse rundt om landet uden hjælp af motorkraft.

– Jeg kender godt myten og har længe undret mig over, hvor den stammer fra. Jeg har læst ALT, hvad der findes af sagn og myter og har ikke fundet noget der. Desuden har jeg siden midt i 70'erne på mine mange rejser systematisk spurgt folk overalt i Grønland, om de kendte noget til disse overnaturlige væsener på indlandsisen. Svaret har altid været negativt. Folket inde ved indlandsisen kender man til, men ikke til væsener på indlandsisen.

Kæmpemennesker, der røver enlige kvinder

I »Inuit fortæller – Grønlandske sagn og myter«, indsamlet af Knud Rasmussen og efter hans død skrevet af Regitze Margrethe Søby, beskrives indlandsfolket som:

– Fabelagtige mennesker, som befolker det indre af landet. Indgangen til deres boliger er ofte skjult under plantevækst og muld. De er meget større end menneskene, vise og troldkyndige. De søger også erhverv på havet, men befærer dette uden båd og kun i tåge, eller som det hedder: »havende tågen til kajak«.

Tornit, indlandsboerne, møder man i modsætning til eventuelle indlandsboere, igen og igen i de gamle sagn, eventyr og fortællinger. Til ovenstående karakteristik kan man med sagnene som kilde tilføje følgende karakteristika om indlandsboerne:

- Indlandsboerne behøver blot at vinke af deres bytte med pegefingeren.
- Indlandsboerne er bange for hunde.
- Indlandsboerne har støvler med hår på.
- Indlandsboerne er slemme til at røve ensomme mennesker, især kvinder, der er faret vild i tågen.
- Indlandsboerne kan gætte folks tanker.
- Indlandsboerne øver sig i hurtigløb, så de er i stand til at fange ræve.

Store var de, indlandsboerne, det går igen i alle sagn. Af og til får man asso-

ationer til Gulliver i Lilleputland, når man læser sagnene. Slemme har de også været til at røve mennesker. Men ifølge sagnene har mange nu også haft positive oplevelser med *tornit*, som de har mødt og er blevet inviteret hjem til og budt på mad. Og tilsyneladende har disse *tornit* altid haft masser af forråd. Med det i mente ville det for de næsten altid sultende indlandsisekspeditioner slet ikke være så værst at møde *tornit*, men de bor jo altså ikke på indlandsisen.

Enkelte steder fortælles det, at *tornit* kan træffes på nunatakker i randzonen, og den lille pige, der gik over isen i Aage Bugges læsebog, mødte faktisk et par af slagsen på en nunatak. Hun gemte sig for dem, og så skete der ingenting.

Qivitoq

Nogle ganske *naturlige væsener*, man kan møde på tur i Grønland er fjeldgængere, Folk der er gået qivitoq, fortæller Karo Thomsen:

– Qivitoq er folk, der på grund af for eksempel personlige problemer har valgt at forlade samfundet og leve alene ude i naturen som en slags eneboere. De er omspundet med en vis mystik og tildes – eller bliver tildelt – overnaturlige evner.

– Fjeldgængere eksisterer ikke i min verden, når jeg studerer eller sidder hjemme og læser, men jeg tænker på dem og synes, at de er nær, når jeg er ude på en lang sejltur eller vandrer i naturen. Og det sker da også, at folk ser dem, men qivitoq ønsker ikke kontakt med os og løber deres vej, når de ser os. Det gør dem naturligvis også mystiske. Fjeldgængere lever ikke på indlandsisen, som

der står i »Eventyrlig Isferd«. De har ikke noget at hente der, for de *er* jo rigtige mennesker, som lever af fangst, fiskeri og bær.

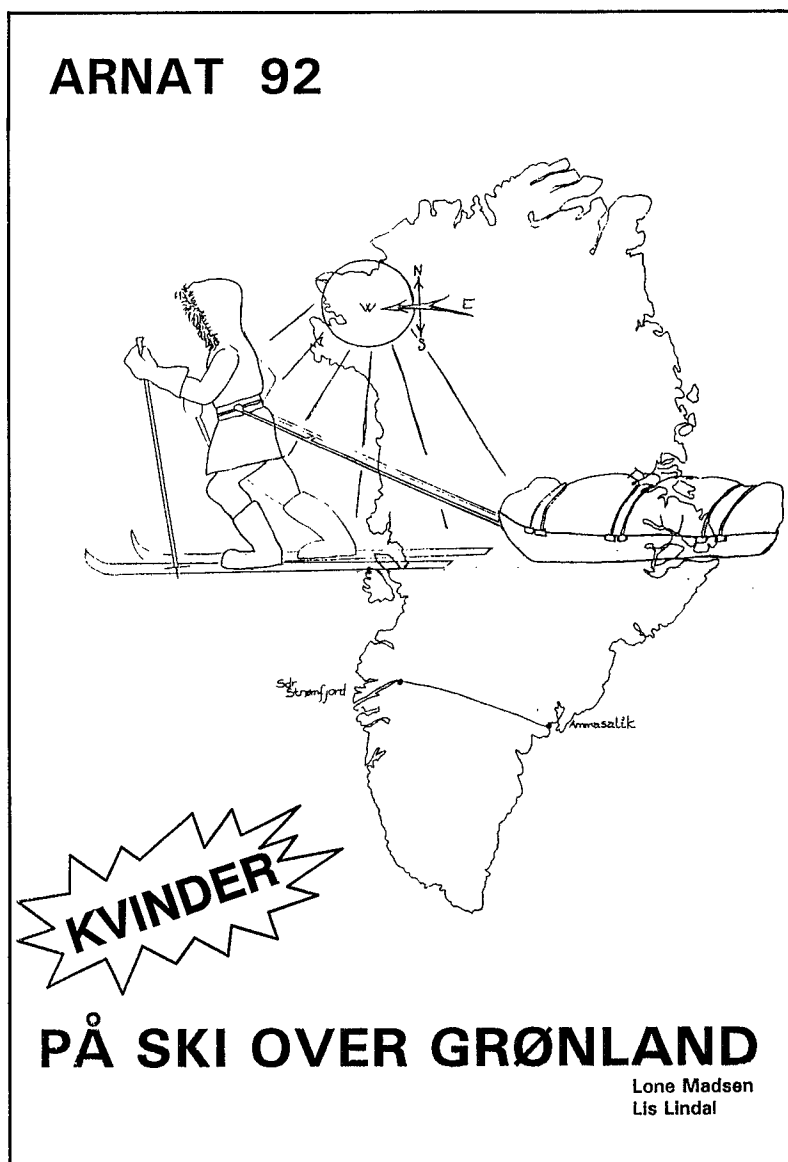
Mangel på sagkundskab

Allerede under de første ekspeditionsforsøg havde en af datidens mænd, geograf og kolonibestyrer Hinrich Rink, faktisk en anden forklaring på, hvorfor grønlænderne ikke var så vilde med at ledsage europæere ind på isen. I bogen »Grønlands Indland«, 1875, skriver han:

... Det skal villigt indrømmes, at man ikke tør gøre Regning paa i Grønland at forefinde et udvalg af de Indfødte, som man kan tage til Medhjælp og stole paa at beholde for hele rejsen, men paa den anden Side giver Rejsbeskrivelserne og navnlig Beretningerne fra Polarekspeditionerne som oftest en urigtig Forestilling om de Indfødtes Brugbarhed til saadanne Foretagender.

Naar man nemlig ser den Mangel på Sagkundskab og Beregning, hvormed de Rejsende oftest gaa frem, kan man ikke undre sig over, at den Indfødte derved fatter den største Mistillid og ikke strax er beredvillig til at lade sig antage til at ledsage Ekspeditioner, hvis Øjemed han ikke fatter og med Forpligtelse til at skulle hjælpe, naar Forlegenheder opstaa, uden at hans Raad blive agtet, medens de endnu staa til at forebygge. Det må også erindres, at medens Foretagende for den Rejsende hører til hans Livsopgave og yder ham Midler til at skaffe sig varig Anseelse, er det for den Indfødte kun en slet lønnet Daglejerarbejde, i Reglen forbundet med Utak for alt, naar noget maatte mislykkes derved.

Lone Madsen og Lis Lindal's rapport om turen over indlandsisen blev omtalt i Tidsskriftet Grønland nr. 1 – 1994. »Myter om indlandsisens onde ånder« bringes her fra publikationen med forfatterernes tilladelse.

Hertil kommer, at Befolkningen paa hvert Sted kun er ringe, og at enhver blandt de duelige jo netop om sommeren har sine bestemte Sysler at varetage i den Kreds, hvortil han hører, og derfor ikke gerne vil skilles fra denne for en uberegnelig Tid.

Hinrich Rinks ord er måske sagen i en nøddeskal sammenholdt med, at vi qalunaatut, fremmede i Grønland, med Karo Thomsens ord, skal have lidt eksotiske oplevelser med hjem. At vores eventyr bliver lidt større, hvis der følger en lokal mystik med.